

Demokrasi ve Popülizm Uyuşmazlığı Bakımından Militan Demokrasi Kavramı*

Militant Democracy Concept Regarding the Discord between Democracy and Populism

İsmail Cem KARADUT**

Öz

Meşruiyet kaynağını halktan alan ve klasik Lincoln formülünde özetlendiği üzere “halkın, halk tarafından, halk için yönetimi” olan demokrasi, kuşkusuz en istenir ve ‘popüler’ yönetim biçimidir. Keza halkı öne çıkaran popülizm ise, demokratik yolları ve araçları kullanmakla birlikte, anti-demokratikliği kabul edilen bir siyaset tarzı, bir ideoloji ya da siyasal bir stratejidir. Popülizmin ne olduğu ya da nasıl tanımlanması gerektiği hakkında çokça tartışma ve yaklaşım varken, onun ne olmadığı konusunda böylesi bir tartışma bulunmamaktadır zira popülizm kendisini halkın tek ve gerçek temsilcisi görmesi nedeniyle demokrasinin en önemli varlık koşullarından olan çoğulculuğa açıkça karşıdır. Temsili siyaseti fazlasıyla karmaşık ve akıl bulandırıcı, kendisini basit ve dolaysız gören popülizm(ler) yine de “gönülsüz bir biçimde siyasaldır” ve demokratik düzen(ler)in getirdiği olanaklardan faydalanmaktadır. Bu çalışmada, ilkin demokrasi ve popülizm arasındaki sorunlu ilişki, ikinci olarak faşizm ve popülizm arasındaki soykütüksel bağ(lantı)lar ele alınmıştır. Üçüncü olarak ise, 1930’ların faşizmine karşı bir önlem olarak ortaya atılan militan demokrasinin “islah edilmiş faşizm” ve “yozlaşmış demokrasi” şeklinde de ‘teşhis’ edilen güncel popülizme karşı bir kuramsal ve kılgsal bir tedbir olarak düşünülüp düşünülemeyeceği ilgili literatürün taranması yöntemiyle ve güçlü demokrasi, anti-popülizm ve sağ popülizme karşı sol popülizm gibi kavramsallaştırmalar da dikkate alınarak tartışılmıştır. Sonuç olarak, popülizmin nasıl kavrandığı ve tanımlandığı onun demokrasi karşısındaki duruşuyla beraber demokratik kurallar içerisinde ona karşı kullanılan demokratik araçları ve mücadeleyi de biçimlendirmektedir. Ek olarak, bu iki kavram arasındaki ilişkileri ve etkileşimleri belirleyen diğer bir faktör, içinde bulunulan tarihsel çağdaki siyasal toplu durumdur. Denilebilir ki, 21. yüzyılın dünyası, 20. yüzyılın ikinci yarısından sonra ortaya çıkan, demokrasiye ve demokratik rejimlere yönelik duyulan iyimserliğe sahip değildir; bu yüzden demokrasiyi anti demokratik ve aşırılık yanlısı hareketlere karşı, demokratik sınırlar dahilinde ve yine demokrasi adına koruma hassasiyeti artmaktadır.

Anahtar Kelimeler: Demokrasi, Popülizm, Militan Demokrasi

* Bu çalışma; 24-25 Eylül 2022 tarihinde, Siyasal İlimler Türk Derneği’nin İstanbul Bilgi Üniversitesi’nde düzenlediği, I. Ulusal Siyaset Bilimi Kongresi’nde sunulan, “Demokrasiden Kurtulmak ile Demokrasiyi Kurtarmak Arasında: Popülizm ve Militan Demokrasi” adlı özet bildirinin, gözden geçirilerek, genişletilerek ve güncellenerek makale biçimine getirilmiş halidir.

** Dumlupınar Üniversitesi, Kütahya, Türkiye, E-Posta: ismail.karadut@dpu.edu.tr, ORCID: 0000-0003-0049-5317

Abstract

Having been summarized in the classical Lincoln formula as “government of the people, by the people and for the people”, democracy is undoubtedly the most wished and ‘popular’ form of government that derives its legitimacy from the people. Populism is an anti-democratic political style, political ideology or strategy, although it promotes the people by resorting to democratic means and apparatuses. There is not much argument on what-populism-is-not while there are debates and approaches on what-populism-is and how it should be defined since it sees itself as the real and sole representative of the people which is against pluralism, a sine qua non requirement for democracy. Grasping representative politics as too complicated and confusing, seeing itself as simple and direct, populisms are, however, “half-heartedly political” and benefiting from the democratic regime(s) facilities. In this study, firstly the problematic relation between democracy and populism, secondly the genealogical connections between fascism and populism are examined. Thirdly, militant democracy, as a caution against fascism in the 1930s, is argued from the perspective that whether it could be devised as an institutional and theoretical caution against contemporary populism ‘diagnosed’ as “tamed fascism” and “corrupted democracy” by reviewing the relevant literature as well as taking the conceptualizations like strong democracy, anti-populism, left populism against right wing populism into account. Finally, how populism is conceived and defined shapes its position in the face democracy as well as the democratic tools and the struggle against it within democratic rules. In addition, another factor determining the relations and interactions between these two concepts is political conjuncture of the historical era. It can be said that the 21st century’s world does not possess the same optimism about democracy and democratic regimes that emerged after the second half of 20th century, that is why the sensitiveness to protecting democracy within the borders of and in the name of democracy against anti-democratic and extremist movements has increased.

Keywords: Democracy, Populism, Militant Democracy

1. Giriş

Kendisi bir hukukçu olsa da siyaset bilimi ve sosyoloji gibi alanlara ilgisi olan ve Max Weber ile de bir dönem Münih’te çalışan Karl Loewenstein (Müller, 2012a, s. 1119) 1937 yılında yazdığı makalesinde faşizmin artık birkaç ülkeye özgü bir hadise olmadığını, Fransız Devrimi sonrası Avrupada yükselen liberalizm gibi, bütün dünyayı saran evrensel bir uğrağa/momente dönüştüğünü söyler. Hatta Avrupa ve dünyanın diğer yerlerinde faşist yönetimlerin anayasal yönetimlerden daha fazla yer kapladığını da belirtir (Loewenstein, 1937a, s. 417). Gerçekten de, 19. yüzyıla birlikte, kitlelerin yönetimine katıldığı ve halkın iradesine dayanan devlet aygıtı liberal özellikler göstermeye başlamış ve sonrasında demokratikleşme (daha çok kitleleşme) yoluna girmiştir.¹¹ Söz konusu bu kitleleşme sürecinde yönetime ilişkin dışlayıcı (*exclusive*) haklarını halka bırakan egemen sınıflar, öncesinde sahip oldukları ayrıcalıklarının – temel haklar olarak ve herkes için – değişmesi normal kanunlara göre daha zor olan anayasalarda tanımla(t)mışlardır denilebilir. Faşizmin yükselmesi süreci de iki savaş arası dönemde ortaya çıkmış ve söz konusu liberal ‘kazanım’lar kaybedilmiş, anayasal demokrasiler dünyanın en yıkıcı savaşını tetikleyen totaliter diktatörlüklere dönüşmüştür. Ortak düşman faşizm ‘halledildikten’ sonra liberal

1 B. Arditi’nin dikkat çektiği üzere; Macpherson’a göre 19. Yüzyılda oy hakkının genişletilmesi liberal devletlerin demokratikleşmesiyle, sonrasında piyasa toplumu ve temsili hükümet gibi liberal değerlerin yönetimin ayrılmaz parçası olarak düşünülmesi ise demokrasinin liberalleşmesiyle sonuçlanmıştır ki liberal demokrasi teriminin doğuşu böyle olmuştur (Arditi, 2010, s. 83-84).

demokrasiler ve sosyalist halk demokrasileri tabir-i caizse dünyayı bölüşmüş, bir bütün olarak demokrasi yeniden yükselişe geçmiştir. Yine hemen hemen aynı tarihsel kesitte, yani II. Dünya Savaşı sonrasında 1950’li yıllarda savaştan görece uzak kalmış Latin Amerika’da demokrasinin zaaflarından ya da onun ‘işleyen/işlemeyen’ kısımlarından şikayetçi olan bildiğimiz anlamda popülizm ortaya çıkmıştır. Gerçekten de tarihsel olarak bakıldığında, faşizmin de popülizmin de (ki örneğin F. Finchelstein’a göre (2019) popülizm, post-faşizmdir) demokrasilerin yumuşak karnı olan liberal haklar ve hürriyetlerden yararlandığı söylenebilir. 1937’de Loewenstein demokrasiyi faşizmden korumak üzere “militan demokrasi” kavramını ortaya atarken, 30 yıl sonra 1967’de London School of Economics’te toplanan akademisyenler, sonradan bu toplantıyı kitaplaştıran G. Ionescu ve E. Gellner’in de belirttiği gibi dünyada kol gezen “popülizm hayaleti”ni tanımlamak ya da ‘teşhis’ etmek için bir araya gelmiştir. Ionescu ve Gellner’in (1969, s. 1) söz konusu kitabın başlangıcında yazdıkları bu bağlamda ilginç ve açıklayıcıdır:

“Dünyada bir hayalet dolaşiyor. – popülizm. On yıl önce mesele, bağımsızlığına yeni kavuşan ulusların kaçının komünist olacağı idi. Bugünse, o dönem mantıklı olsa da, bu soru(n) demode olmuştur. Yeni devletlerin yöneticileri bir ideoloji benimsedikçe onun popülist bir karakter gösterme eğilimi daha fazladır. Popülizm yeni devletlerle sınırlı bir manzara da değildir. Komünist dünyada da güçlü akımlar popülist istikamette hareket ediyor görünmektedir. En son gelişmiş liberal toplumları kapsayan endişe verici ve üzücü bir yeniden değerlendirmede de yine popülist temalar göze çarpmaktadır.”

Aradan geçen 50 yıldan sonra bile popülizmin demode olmadığı aşikârdır; aynısı demokrasi için de geçerlidir. Çünkü popülizm de demokrasi de tartışmalı, tartışmalı oldukları kadar da birbirleriyle uzlaşmaz fakat ilişkili kavramlardır. Hatta bu iki kavramın birbirleriyle uzlaşmaz olup olmadığı, birbirlerini dışlayıp dışlamadığı bile tartışmalıdır zira kimileri için popülizm demokrasinin açıklarını kapatması noktasında bir uyarıcı rolü de oynamaktadır. Çalışmanın ilk kısmında, söz konusu bu tartışma ve uzlaşmazlık demokrasi ve popülizm ilişkisi üzerinden ele alınacak, ikinci bölümde ise popülizmin faşizm ile olan bağ(lantı)ları, faşizmin ana hatları göz önünde bulundurularak değerlendirilecektir. Üçüncü kısımda, popülizmin faşizan eğilimlerine ile demokrasilerin kendi içinden beliren tehditlere yönelik ortaya atılan militan/mücadeleci demokrasi kavramı, günümüzdeki tartışmalarla birlikte eleştirel bir şekilde ele alınacaktır.

2. Demokrasi ve Popülizm: Sorunlu Bir İlişki ve Kavram Çifti

Demokrasinin ve popülizmin, siyaset kuramının ve biliminin en tartışmaları kavramlarından olduğu söylenebilir. Gerçi hemen her kilit siyasal kavram tartışmalıdır zira doğaları ya da özleri bunu gerektirmektedir (çünkü birlikte var olma ve yaşamayla ilgilidir) ve kavramların anlamları ve kapsamaları üzerine söz konusu bu tartışmalar doğaldır (Taggart, 2004, s. 137). Yine de demokrasinin tartışmalı kavramlar arasında da en tartışmalısı olduğu söylenebilir zira herkes halkın gücüne dayanan anlamında demokrat olmayı, demokrat olarak anılmayı istemekte ve bu yüzden herkes kendine göre bir demokrasi tanımı yapmakta ve bu sayede herkes demokrat

olmaktadır. Bu durumun, kavramın içerisinde bulunan ve hem teoride hem de pratikte onu meşrulaştıran (ve de ‘paylaşılmayan’) ilkeler/değerler dolayısıyla ortaya çıktığı söylenebilir ki bu da bizi demokrasiyi tanımlama tartışmalarına götürmektedir.

Demokrasiyi tanımlamak, *minimalist* ve *maksimalist* yaklaşımların ve tanımların olduğu (ortasının ise *demokratik minimum* olarak konduğu) önemli bir iştir. Minimalist tanımlar olması gereken en temel ve biçimsel öğeleri (hakiki bir siyasal rekabeti temin edecek serbest ve adil seçimler, temel haklar ve hürriyetler gibi) öne çıkararak basit ve daha az tartışmasız öneriler sunarken, maksimalist yaklaşımlar daha ideal(ist) elementlerin bulunduğu sofistike tanımlamalarda bulunmaktadır. Örneğin; demokrasi, A. Przeworski'nin ortaya koyduğu üzere, “partilerin seçimleri kaybettiği siyasal sistemler” olarak epey minimalist fakat gayet tanımlayıcı (*definitive*) bir tarife sahipken aynı zamanda J. R. Pennock'un kelimeleriyle, “ortak problem ve çıkarların serbestçe ve tamamıyla tartışılmasını içerisine alan; özgürlüğün, eşitliğin ve kardeşliğin olası en yüksek seviyede garanti altına alındığı ve insanın yeteneklerini sonuna değin geliştirebildiği, halk tarafından yönetim” olarak gayet ideal(ist) ve maksimalist tanımlara da sahiptir. Demokrasinin minimal tanımlarından en bilinenlerinden birisi J. Schumpeter'in yaptığı tanımdır. Schumpeter'e göre demokrasi, halkın kendisini yönetecek elitin rekabetçi bir seçim ortamında ortaya çıkmasını garanti altına alan bir siyasal mekanizmadan ibarettir. Böylelikle halkın rolü de bir hükümeti ya da ulusal bir yürütme organını ortaya koymaya indirgenmiştir. Bunun aksine, hakiki demokrasi şiarıyla demokrasinin doğrudanlığını ön plana çıkaran ve maksimalist bir tanım yapan sosyalist düşünceyse, yöneten-yönetilen ayrımının olmadığı, genel çıkarın ayrıca siyasal bir alanda temsil edilmediği ve kamusal görevlilerin her an geri çağrılabilirdiği bir tasavvurdan yanadır. Nihayetinde demokrasi sadece karar almanın bir fonksiyonu olarak oldukça basit bir biçimde tanımlanırken, aynı zamanda R. Dahl'ın da belirttiği gibi, etkili oyun, eşit katılımın ve denetim olanaklarının bulunduğu, serbest, adil ve yenilenen seçimlerle birlikte ifade hürriyeti ve alternatif bilgi kaynaklarına erişimin olduğu örgütsel özerklik ve kapsayıcı yurttaşlığı da içerisine alan yönetim biçimi olarak da detaylıca tariflenebilir (Karadut, 2015, s. 8-10).

Tanımlar ve tarifler bu kadar çeşitliyen demokrasinin çekirdeğindeki meselelerin katılım, özgürlük ve eşitlik ile ilgili olduğu söylenebilir. Bu meseleler her çağda tekrar ve tekrar gündeme gelmiş, onlara verilen yanıtlar ilgili çağa göre değişmiştir. Örneğin; Atina demokrasisi kitleleri yönetimden dışlamanın özel bir biçimi iken, bugün günümüz modern toplumlarında, düzenlerinde katılım sorununa verilen yanıt belli bir yaşa erişmiş her bireye seçme ve seçilme hakkı vermek, bu sayede yurttaşları yönetime katarak onlara yöneticilerini denetleme imkânı sağlamaktır. Bunun gerçekleşmesinin koşuluysa özgürlüktür. Herhangi bir ülkede ve siyasal düzende yurttaşların/ seçmenlerin yöneticileri/yönetimi etkin bir şekilde denetleyebileceklerine ilişkin güvence anayasal özgürlükler ve insan haklarıdır. Bu yüzden, fikir hürriyeti, basın ve toplantı hürriyeti gibi temel konular anayasalarda düzenlenmiş ve bunlar devletlerin ve hükümetlerin faaliyetleri için sınırlayıcı bir çerçeve oluşturmuştur. Denilebilir ki, özgürlük ve insan haklarının bir arada olması demokrasinin ve demokratik rejimlerin en önemli liberal özelliklerinden birisidir. Üçüncü temel mesele olan eşitlik ise, katılım ve özgürlüklerden herkes gibi ve herkes kadar yararlanma anlamına gelmektedir; siyasal hayata katılmada herhangi bir ayrıma uğramama, ona eşit derece (bir yurttaş

bir oy) dahil olabilmektir (Aleskerov, Ersel ve Sabuncu, 1999, s. 38-41). Bahsedilen bu meseleler daha somut ortaya konursa karşımıza; serbest ve adil seçimler, açık ve sorumlu hükümet, sivil ve siyasal haklarla birlikte demokratik bir toplum yapısı çıkmaktadır (Beetham ve Doyle, 1998, s. 32). Yine de B. Barber söz konusu bu liberal unsurların demokrasiyi esaslı kılmaya yetmediğini, liberal demokrasinin insan doğası, bilgi ve siyaset noktasında ilerici olsa da, birey ve bireysel çıkar öncülünün demokratik olmadığını belirtmektedir. Ona göre, liberal demokratik değerler bireysel ve özel amaçların aracı olduğundan bu değerlere dayalı demokrasiler ‘güçlü’ değildir (Barber, 1995, s. 32). Liberal demokrasiye daha sert bir eleştiri radikal demokrasi yaklaşımından gelmektedir. Liberal demokrasinin oydaşım/konsensus fikri ile çoğulculuk anlayışını karşısına alan radikal demokrasi ilkin siyaset ve siyasal ayrımı yapmaktadır. Radikal demokrasi anlayışına göre; siyaset, insanların bir araya gelmelerinden ortaya çıkan kural, kurum ve uygulamaların; siyasetten anlamca daha geniş olan siyasal ise birbirleri ile uyuşması mümkün olmayan zıtlıkların, antagonizmaların alanıdır. Nasıl ki ideolojide “sağ-sol”, ekonomide “kârlı-kârsız”, etikte “doğru-yanlış” gibi zıtlıklar varsa, siyasal alandaki zıtlık/antagonizmayla “dost-düşman”dır. Radikal siyasetin üstüne düşen görev, bu antagonizmayı “biz-onlar” agonizmasına dönüştürmek, siyasete ve siyasala bir oydaşım değil ‘sağlıklı’ bir çatışma zemini sağlamaktır. Radikal demokrasideki çoğulculuk kavramı farka dayanmaktadır. Her toplumsal kimlik kendini farklılaştırdığı bir “kurucu dışarı” kavramına dayanır. Kendi farklılığını öne çıkaran grupların diğer farklı gruplar üzerinde hakimiyet kurmaya çalışmaması çoğulculuğun devamı için gereklidir (Mouffe, 2010, s. 16 ve 28 & Mouffe, 2002, s. 32). Sonuç olarak, minimalist tanımlar bir yönetimin demokrasi olup olmadığına ilişkin kesin yanıtlar sağlarken, maksimalist tanımlar bir yönetimin demokratikliğini derecelendirmeyi mümkün kılmaktadır. Denilebilir ki, minimalist tanımlar demokrasileri demokrasi/demokratik olmayan düzenlerden ya da siyasal sistemlerden ayırırken, maksimalist tanımlar demokrasileri birbirleriyle karşılaştırmayı sağlamaktadır. Mamafih; konu popülist yönetimlere geldiğinde, minimalist tanımlar ya da demokrasinin minimalist kavranışı/açıklanışı onu popülizmden ayırmaya yetiyor görünmemektedir zira popülist yönetimleri demokratik olanlardan ayıran özellikler bilhassa maksimalist tanımlarda bulunan değerlerle olanaklıdır.

Popülizm yine demokrasi gibi pek çok zaman diliminde farklı anlamlara gelmiş ve hayli farklı tanımlara sahip bir kavramdır, olgudur. 19. yüzyıl Amerika Birleşik Devletleri Halk Partisi’nden (*the People’s Party of the United States*) Rusya’daki *Narodnik* (Halk) hareketine, 1920’lerin Şili’sinde olanlarından ve ‘30’ların Brezilya’sındaki popülistlerine, popülizm kavranması ve ‘yakalanması’ zor bir içeriğe sahiptir. Bununla birlikte; ‘bildiğimiz anlamda popülizm’in II. Dünya Savaşı sonrasında ve Güney Amerika’da (daha özelinde Arjantin’de Peron yönetiminde) tipik özellikleriyle ortaya çıktığı belirtilebilir. Elbette böylesi kesin bir tarih vermek, 1945 öncesi var olan/olmuş olguların tanımlanması sorununu ortaya çıkarmaktadır. Bu sorunun, “erken popülizm”, “pre-popülizm”, “proto-popülizm” ya da “proto-popülizm öncülleri” gibi kavramsallaştırmalarla çözülmeye çalışıldığı söylenebilir. Örneğin, M. L. Conniff 1920’lerin sonlarında Brezilya’daki hareketlerden “proto-popülizm” olarak bahsederken, P. W. Drake yine aynı zaman kesitinde Şili’de beliren hareketlerde popülist unsurlar bulmakta ve onları popülizmin habercileri olarak teşhis etmektedir. F. Finchelstein ise, 1945 öncesi hiçbir rejimi ve hareketi

yeterince popülist bulmamakta, yeteri kadar popülist olmayan örnekler için proto-popülizmi ve pre-popülizmi kullanmayı tercih etmektedir (Sor, 2023, s. 246-247). Gerçekten de, Finchelstein popülizmin ortaya çıkışı ile ilgili olarak gayet açıktır. Ona göre, popülizm 1945'ten sonra ilk kez bir protesto hareketi ideolojisinden (ya da pre-popülizmden) bir iktidar rejimine dönüşmüş, J. Peron ise iktidara gelen ilk popülist lider olmuştur. Popülizm, yazara göre, 1945 sonrasında liberalizme ve sol siyasal hareketlere karşı post-faşist bir yanıt olarak kurulmuştur ve faşizm ise orijinini 1919 Kuzey İtalyası'nda ve B. Mussolini'de bulmaktadır (Finchelstein, 2019, s. 32-33; 49 ve 59). Her ne kadar önemli kavramlar tarih sahnesinde belirledikleri biçimleriyle kalmasalar da onların ortaya çıktıkları tarihsel ve maddi koşulların bilinmesi adına belli tarihler, mekanlar ve kişilerden bahsetmek faydalıdır. Aşağıdaki tablo; demokrasi, faşizm ve popülizm için bunu yapmaktadır:

Tablo 1: Demokrasi, Faşizm ve Popülizm: Bir Künye Denemesi

	Doğum Yeri	Tarihi	Öne Çıkan Figür
Demokrasi	Atina	M.Ö. 508-509	Kleisthenes
Faşizm	Roma	1919	Mussolini
Popülizm	Buenos Aires	1946	Peron

Kaynak: Karadut, 2022, s. 175.

Yukarıdaki tablo kısaca tartışılırsa, öncelikle popülizmin demokrasiyi ve faşizmi bir arada tartışmaya açan bir 'imkân' ya da olasılık olduğu not edilebilir. Sonrasındaysa, elbette günümüzde demokrasinin Atina'daki uygulamanın aksine temsili bir biçimde yürüdüğü, popülizmin de Perondan itibaren değiştiği kabul edilebilir fakat kavramların nereden geldiğini bilmenin, onların nereye gideceğini kestirme şansı vermenin yanında onları karşılaştırmayı da kolaylaştıracağı ifade edilebilir (Karadut, 2022, ss. 175-176). Yine de tablodan görüleceği üzere, uzun bir tarihsel kesit söz konusudur ve kavramlar tarihsel süreçte değişmekte ve kimi durumlarda daha sorunlu hale gelmektedir. B. Moffitt'in vurguladığı üzere, tanım/lama noktasında popülizm de en az demokrasi kadar 'sorunlu'dur, tartışmalıdır (2016, s. 20). Popülist yönetimlerin, siyaset tarzlarının ya da popülist ideolojilerin demokratik yönetimlerden, siyaset tarzlarından ve ideolojilerden ayrılması, ayırt edilmesi mümkün olsa da onlardan tamamen ayrı düşünülmesi olanaksızdır. P. Taggart'ın güzel bir şekilde belirttiği üzere, "temsili siyaseti tam olarak anlayabilmemiz için bir parça da popülizmi kavramak" gerekmektedir (Taggart, 2004, s. 11). Keza Müller de "popülizmi sahici bir şekilde anlamının demokrasiyi de daha derin bir şekilde anlamamıza yardım edeceğini" düşünmektedir (Müller, 2018b, s. 25). Bunun en önemli sebebi, demokrasinin ve popülizmin ana eksenlerinde bulunan "halk" kavramıdır. En bilindik formülü ile demokrasi "halkın, halk tarafından ve halk için yönetimi"dir ve mümkün olduğunca istenen şey halk üzerindeki egemenlikle ile halkın egemenliği arasındaki bağlantının kopmaması, halkın irade ve denetimini yitirmemesidir (Sartori, 2014, s. 50). Popülizm de, demokrasinin yaptığı gibi, halkı 'yüceltir'; yalnız demokrasiler, demokratik yönetimler bunu demokratik meşruiyet için yaparken, popülizm halk kavramını "istediği ölçüde esnek ve bükülgen" olduğu için seçer zira halk popülistlere göre

kazanıldığı takdirde önüne çıkan her şeyi alt edebilecek bir kitledir. Ayrıca popülizmde halk bir bütün olarak kavranır, bu sebeple de çoğulculuk teorik ve pratikte imkânsızlaşır (Taggart, 2004, s. 115-117).

E. Laclau'ya göre, popülizmin verdiği ilk 'kuramsal karar' halkı toplumsal yapıyla ilişkin bir olgu olarak değil, politik bir kategori olarak değerlendirme/anlama kararıdır. Laclau'nun "popülist akıl" dediği (ve "politik akıl" ile bir tuttuğu) halkı inşa etme mantığına göre, halkın politik bir kategori olarak özgünlüğü *populus*'un evrenselliğinin/tümelliğinin *pleblerin* tikelliği/kısmılığı ile 'kirletilmiş' olmasından gelmektedir. Popülizm, ancak bir özne oluşturan bir dizi siyasal-söylemsel pratikle mümkün olur ki bu da toplumsal alanı iki kampa ayıran içsel bir sınırın inşasını gerektirmektedir (Laclau, 2007, s. 245 & Laclau, 2011, s. 142). Demokrasi ise, yozlaşmadığı sürece, nicel çoğunluğun nitel çoğunlukçuluğa (*majoritarianism*) dönüşmesine karşındır ve özellikle liberal haklar konusunda azınlığın haklarının korunması taraftarıdır. Söz konusu bu karmaşık halk kavramı (zira halkın 'herkes' mi yoksa belli bir 'çoğunluk' mu olduğu sorusu askıdadır) popülizmin ve (önündeki iki önemli sıfat ile bahsedilirse) temsili/liberal demokrasinin en önemli ortak noktasıdır. Demokrasi ile popülizm arasındaki diğer bir önemli ortak noktanın siyaset olduğu söylenebilir. Hatta yine Laclau'ya göre, siyaset ve popülizm aynı olanaklılık koşullarını paylaşır; ikisi de toplumsal bölünmeyi önden varsayar çünkü her zaman toplumun bir kesimi kendisini toplumun bütünü olarak addeden başka bir kesimle (*demos*) karşı karşıya olacaktır (Laclau, 2011, s. 145). Popülizmin bir öğretilen ziyade bir sendrom olduğunu söyleyen P. Wiles ona ilişkin kimi tespitlerde bulunmaktadır: Popülizm, programatik olmaktan ziyade ahlakçıdır; liderleri mistik bağlarla kitlelere bağlama eğilimindedir. Örgütlü olmaktan ziyade hareket yönelimli olan popülizm, ideolojik olarak da gevşektir. Anti-entelektüel bir hareket olduğu gibi güçlü bir şekilde de kurulu düzen (*the establishment*) ve elit karşıtıdır; bununla birlikte sınıf savaşımı mefhumundan kaçınır. Wiles'a göre popülizm başarı gösterdikçe diğer hareketler gibi yozlaşmış ve burjuvalaşmıştır (Wiles, 1969, s. 167-168). Popülizmin üslubu ile ilgili diğer tartışma onun demokrasi gibi ikna yollarına başvurusudur, böylelikle popülizm aynı zamanda demokratik siyaset alanının bir parçası olarak da tanımlanır. Bu bağlamda popülizm halka iyi ilişkiler kurmaya çalışır fakat cepheleşmeci (içsel sınır) zihniyetten vazgeçmez. Aynı zamanda popülist üslup ve ikna, şahsiyetçilik ve seferberlik unsurlarını da içerir. Her ne kadar demokratik siyasette kullanılan öğeler olsa da popülizm bunları kendi tarzına uyarlar. Halka iyi ilişkileri halka müracaatı radikalleştirme olarak, cepheleşmeyi kendi saflarını genişletmek ve diğer siyasal rakiplerden/siyasetçilerden kurtarmak adına yabancı düşmanlığı şeklinde 'değerlendirme' popülist tarza ve temsile ilişkindir (Arditi, 2010, s. 84-86).

Söz konusu bu bağlamda, halk ve temsili demokrasi üzerine olan müşterekler popülizmi ve demokrasiyi bir arada düşünmeyi zorunlu kılsa da farklılıklar bu iki kavramın arasındaki ilişkinin doğası itibarıyla sorunlu olduğunu göstermektedir. Örneğin; iki kavram arasındaki farklılığı en kısa bir biçimde ifade eden cümle "popülizm basit, demokrasi karmaşıktır". Temsili siyasetin karmaşıklığından uzak durmak isteyen popülizm ve popülistler kendi siyasetlerinin basit ve dolaysız ve de böylelikle anlaşılır olduğunu savunur (Müller, 2018b, s. 26 & Taggart, 2004, s.4). Temsili demokrasinin yaygınlaşması ile birlikte görünür hale gelen ve yükselişe

geçen popülizm, halk egemenliği ve çoğunluğun iktidarı prensiplerinin (demokrasiyi tahrif eden) ideolojik yansıması olarak da anılmaktadır (Müller, 2018b, s. 75 & Köroğlu Kıvrak, 2020, s. 75). C. R. Kaltwasser da popülizmin, demokrasiden ayrı ve onun dışından gelen bir ‘hastalık’ olmadığını, aksine popülizmin ideal demokrasilerle (maksimalist tanımlara uygun) ile gerçekte var olan demokrasiler (genellikle minimalist tanımlara uyan) arasındaki ‘boşluğa’ hitap ettiğini belirtmektedir ki bu şekilde popülizm demokrasi açısından hem bir tehdit ama aynı zamanda uyarıcı ya da düzeltici (*corrective*) niteliktedir. Bu perspektiften bakıldığında popülizmin anlamı da genişlemekte, demagojik lider ve ferasetsiz kitleler ikiliği yerini siyasete ve topluma ilişkin ortak bir anlayışı haiz liderler ve kurucular/takipçilere bırakmaktadır (Kaltwasser, 2013, s. 15). Bahsedilen bu iki yaklaşımın da popülizmin, temsili demokrasinin sorunlarından ve aksaklıklarından doğduğunu teslim ettiği söylenebilir. Demokrasinin olası klasik problemleri olarak nitelendirilebilecek; çoğunluğun kötüye kullanılması ya da zorbalığı, kültürün ve ahlakın vulgarlaşması, yetersiz/etkisiz hükümet, toplumsal çatışma, demagoji ve demokrasinin boş gösterenliği, baskıcı yönetimlerin demokrasi ile maskelenmesi gibi hususlar (Cunningham, 2002, s.15 vd.) popülizmin sıklıkla ‘istismar’ ettiği şeylerdir. Nihayetinde; her ne kadar bu sorunlara bir tepki olarak doğsa da hatta temsili demokrasilerin kapsayıcı (*inclusive*) kapasitelerini artırıyor görünse de popülizmin anayasal denetim kurumları ile demokratik kurumlara ve liberal hak ve özgürlüklere zarar verdiği aşıkardır (Yılmaz, 2019, s. 428) ve sorun onun faşizm ile olan ilişkisi içerisinde bulunmaktadır.

3. Faşizm ve Popülizm: ‘Soykütüksel’ Bağ(lantı)lar

Popülizm kavramı, bir ucu faşist diktatörlük diğer ucu ‘gerçek demokrasi’ olan çok geniş bir tanım alanına sahiptir. Uçlardan birisi popülizmi modernize edilmiş faşizm (neo-faşizm) olarak tanımlarken, diğer uç ise popülizmden demokrasinin açıklarını kapayan bir yönetim tarzı, “demokrasinin demokratikleşmesi” ya da “demokrasinin gerçek sesi” olarak bahsetmektedir. Diğer bir deyişle, popülizm kavramının tanım aralığının geniş olması, birbirine çok uzak iki kavram olan demokrasi ve faşizm arasında konumlanmasından ötürüdür (Orhan, 2019, s. 798). Yanı sıra, yukarıda da anlatıldığı üzere, popülizme ilişkin kavrayış ve yaklaşımlar da çeşitlidir. Popülizmi bir ideoloji olarak kabul edenler; yoğun-merkezli (*thick-centered*) ve seyrek-merkezli (*thin-centered*) ayrımından yola çıkarak, popülizmi; liberalizm, sosyalizm, feminizm gibi yoğun-merkezli ideolojilerden ayırmakta, onu bir ideolojide olması gereken çekirdek özellikleri tam anlamıyla taşımadığı için seyrek-merkezli bir ideoloji olarak tanımlamaktadır. Söz konusu özellikleri haiz olmasa da popülizmi böylesi bir ideoloji olarak değerlendirmek kavrama ilişkin kategorizasyonda bir temel ve referans noktası oluşturma imkânı sağlamaktadır denilebilir (Uslu, 2021, s. 222). Popülizmi bir fikir(ler) seti (*set of ideas*) olarak karakterize edenler onun çok da tutarlı (*coherent*) olmadığını da teslim etmekle birlikte; ahlaki düzeyde yapılan bir iyi ve kötü tarifinin yanında çalışkan/fedakâr kitleler ve yozlaşmış elit ayrımının altını çizmektedir. Popülizmin bir retorik olarak kavranışında ön plana çıkarsa liderdir. Liderin davranışları Aristocu retorik kavramı çerçevesinde değerlendirilir. Bu kavram; *ethos* (konuşmacının/hatibin özellikleri), *logos* (mantık ya da akıl) ve *pathos* (duygu/çoşku) etrafında yapılan bir analize

dayanmaktadır ki böylesi bir analizin perspektifinden popülizm, “*bir retorik üslup, otoritenin meşru kaynağı ve iktidarın olması gerektiği yere ilişkin sembolik iddiaları olan ikna edici bir dil*” olarak da tanımlanabilmektedir (Norris, 2020, s. 698-699). Bu kavrayış ve yaklaşımların içeriğinin merkezinde popülizm olmakla birlikte faşizmi de andırdığı açıktır fakat anılan özelliklerin demokrasiyi ve faşizmi bir arada düşünmeye ‘imkân’ sağlayan popülizme de ait olduğu belirtilebilir. Nasıl ki popülizm, demokrasinin sorunlu ve aksayan noktalarına bir tepki olarak kavranabiliyorsa; faşizm de daha geniş bir bağlamda, 19. yüzyıl uluslararası liberal serbest ticaret düzenine geç verilmiş bir tepki olarak değerlendirilebilir. Kimilerine göre tepkiselliğe ilişkin bu benzerlik, popülizmin; doğrudan faşizmle bağlantılı oluşu, onun günümüz koşullarında başka bir yüzle yeniden ortaya çıkışı (neo-faşizm) ya da faşizmi ‘aşarak’ yeniden varoluşu (post-faşizm) ile ilgilidir. Yukarıda da belirtildiği üzere, popülizmin yükselişi temsili demokrasi ile ilgilidir fakat popülizmin kökenlerine baktığımızda görülen faşizmdir.

Faşizm²² üzerine yapılmış pek çok çalışma olsa da, R. Griffin’in de belirttiği gibi, kavram 20. yüzyıl sosyal bilimcileri/siyaset bilimcileri için bir muammadır. Kavramla ilişkili olarak söylenebilecek en net ve kesin şey, 1919-1945 yılları arasında İtalya’da Mussolini önderliğindeki siyasal güce verilen isim ve 1925-1943 yılları arasında yine İtalya’da kurulan diktatörlüğün resmî ideolojik temeli olduğudur. Bununla birlikte, kavram İtalya dışına çıktıktan sonra birbirine benzer teorik ve pratik örnekler için kullanılmasıyla türdeş hale gelmiştir. Özellikle II. Dünya Savaşı’nın “faşist” ve “anti-faşist” taraflar arasında gerçekleştiği düşüncesini oluşturmak ve geliştirmek üzere kavram; baskıcı, otoriter ya da seçkin, herhangi bir rejimi ve hareketi nitelemek için kullanılmaya başlanmıştır (Griffin, 2014, ss. 21-22). Kimi araştırmacıların vurguladığı üzere, faşizm belli başlı ideolojiler arasında 20. yüzyılda ortaya çıkmış tek, en yeni ideolojidir. Liberalizm ile Marksizm arasında bir üçüncü yol olarak değerlendirilebilecek faşizm yüzyıl başında teknolojik ve entelektüel değişimlerin Avrupada ortaya çıkardığı sorunlara tepki olarak gelişmiştir. Bununla birlikte, faşizm istisnai bir olgu olmadığı gibi I. Dünya Savaşı’ndan sonraki yıkımın ardından gelen krizin basit bir uzantısı, sonucu da değildir. B. Croce’nin ifadesiyle faşizm tarihi koşulların açtığı bir ‘parantez’ olarak da anlaşılmamalıdır; en bilinen örnekleri bu dönemde bulunsa da iki savaş arası döneme özgülenmemelidir. Faşizm yüzyıl tarihinin ayrılmaz bir parçası olarak değerlendirilmeli, 20. yüzyılın felakete sürükleyen Makyavelist bir rönesansın ürünü olarak da görülmemelidir. Faşizm, Marksizmin neden olduğu bir belirsizlik olmadığı gibi, liberalizm karşıtlığına da indirgenemez (Sternhell, Sznajder ve Asheri, 2012, s. 13-14).

Yukarıda bu kadar ‘değil’ledikten sonra faşizme ilişkin Mann’nin genel ve kapsayıcı şu tanımı verilebilir: “Faşizm, aşkın ve arındırıcı bir ulus-devletçiliği paramilitarizm üzerinden gerçekleştirme arayışıdır.” Bu tanım değinilmesi gereken beş temel öğeyi içermektedir: Birinci öğe, milliyetçiliktir zira faşistlerin ‘yekpare’ ve ‘organik’ bir ulusa popülist bir bağlılıkları bulunmaktadır. Faşizmin benimsediği milliyetçiliğin farklılığa ve çeşitliliğe bir tahammülü bulunmamakta, hatta Nazi örneğinde olduğu gibi ırksal bir ‘safılık’ aranmaktadır. Devletçilik,

2 Faşizm kelimesi, tomar veya demet anlamına gelen İtalyanca “*fascio*” kelimesinden türemiştir. Daha eski bir etimolojik araştırma terimi Latince “*fascēs*” kelimesine kadar götürmektedir. *Fascēs* Roma’daki geçit törenlerinde kullanılan ve devlet otoritesi ve birliğini simgeleyen baltalara verilen isimdir (Paxton, 2014, s. 15).

devletin tapılacak denli yüceltilmesi minvalinde hem bir amaç hem de örgütlenme tarzı olarak faşizm taraftarlarının benimsediği bir öğedir. Üçüncü öge olarak aşkınlık, çıkar grupları arasındaki farklılık ve çatışmaların toplumun olağan bir özelliği olduğu gerçeğinin reddedilmesi, dördüncü öge ya da koşul olan temizlik ise faşist rejimin düşman olarak değerlendirdikleri kişi ve grupların yok edilmesidir. Beşinci ve son olarak paramilitarizm, faşizmin hem temel bir değeri hem de şiddete yönelik örgütlenme biçimidir; faşizmi diğer askeri ve monarşik diktatörlüklerden ayırırsa paramiliterliğin halktan, tabandan geliyor olmasıdır. Kısaca faşizm, “zamanımızın hâkim siyasal ideali olan “halk iktidarı”nın belirgin derecede devletçi ve militarist bir biçimini sunmuştur.” (Mann, 2015b, s. 29-34 & Mann, 2015a, s. 346). R. Griffin’in faşizme getirdiği ‘minimum’ tanımdaysa öne çıkan unsur popülist bir ultra-milliyetçiliğe dayalı yeniden doğuşçu bir siyasal ideolojidir (Griffin, 2015, s. 212 & Eatwell, 2015, s. 226). Görüldüğü üzere, faşizm hakkında farklı tanımlar ve yaklaşımlar bulunmaktadır; aşağıdaki tablo ise faşizm tipik özelliklerini üç temel başlıkta toplayarak vermektedir:

Tablo 2: Faşizmin Tipolojik Tanımı

A. İdeoloji ve Hedefler
Normalinde modern, kendi kendini belirleyecek ve seküler yeni bir kültür yaratmayı hedefleyen idealist, dirimselci ve iradeci bir felsefenin savunulması
Geleneksel prensipler ya da modellere dayanmayan yeni bir milliyetçi otoriter devletin yaratılması
İster milli korporatist, ister nasyonal sosyalist, isterse de milli sendikacı olarak adlandırılın sıkı bir biçimde düzenlenmiş, çok sınıflı, bütünsel millî bir ekonomik yapının örgütlenmesi
Şiddet ve savaşın olumlu bir şekilde değerlendirilmesi ve kullanılması ya da kullanma isteği
İmparatorluk kurma, yayılma ya da ulusun diğer güçlerle ilişkilerinde radikal bir değişiklik yaratma hedefi
B. Faşist Olumsuzlamalar
Liberalizm karşıtlığı
Komünizm karşıtlığı
Muhafazakârlık karşıtlığı (yine de faşist grupların diğer kesimlerle, çoğunlukla da sağdakilerle geçici ittifak kurmaya eğilimli oldukları unutulmamalıdır)
C. Tarz ve Örgüt
Kitlelerin siyasete katılımını sağlama çabasına eşlik edecek şekilde siyasal ilişkiler ve siyaset tarzının askerileşmesi ve kitle partisine ait milis kuvvetlerin teşkil edilmesi
Duygusal ve mistik hususlara önem verilerek, mitingler, simgeler ve halka açık siyasal ibadetlerin estetik yapısının vurgulanması
Bir yandan erillik prensibi ve erkek egemenliğine aşırı vurgu yapılırken, diğer yandan da kuvvetli bir biçimde organik toplum görüşünün savunulması
En azından siyasal dönüşümün başlarında, diğer yaş grupları karşısında gençliğin övülmesi ve nesiller arası çatışmanın vurgulanması
Liderlik ister başlarda bir dereceye kadar seçime dayalı olsun ister olmasın, özellikle otoriter, karizmatik ve kişisel bir yönetim biçimine eğilimli olunması

Kaynak: Payne, 2015, s. 170.

Faşizme ilişkin yukarıdaki tipik özellikler, birinci başlık altında bahsedilen popülizme ilişkin öne çıkan noktalarla beraber değerlendirildiğinde kimi ortak noktaların bulunduğu görülecektir. Özellikle tabloda “C. Tarz ve Örgüt” başlığı altında sayılanların günümüz popülizmleri, popülist

hareketlerinde de izlenebildiği aşikardır. Yine de faşizm ile popülizm arasında bir ilişki olsa da önemli farklılıklar da bulunmaktadır.

Popülizm, Finchelstein'a göre, "...faşizmin savaş-sonrası bir yeniden formülasyonundan doğmuş otoriter bir demokrasi formudur." Yani popülizmi faşizmden ayıran en önemli biçimsel (ve dolaylı olarak özsel) husus onun temsili demokrasiyle paylaştığı ortak noktalarıdır. Bu anlamda, popülizmin kimi genel özellikleri şöyledir: diktatörlüğü fiilen reddeden, seçimlerin yapıldığı anti-liberal bir demokrasi anlayışı, zayıf bir hukukun üstünlüğü ve erkler ayrılığı fikri, radikal bir milliyetçilik, halkın kişiliğinde somutlandığı lider, anti-politika, halk-elit karşıtlığı, bağımsız medya ile birlikte çoğulculuk ve siyasal hoşgöründen hoşlanmama (Finchelstein, 2019, s. 141 & 146). Gerçekten de mevzubahis hususlarda sorunları olan 'karma' (ne faşizm ne de demokrasi olan) rejimler hala demokrasi olarak adlandırılabilir. Karma rejimler tasnifinin diktatörlüğe yakın kısmında seçimli otoriterlik bulunmaktadır ki bu düzenlerde seçimler sonuçları önceden belli olan bir temsil/performans olarak kullanılmakta, deyim yerindeyse seçimlerin siyasal düzene sağladığı meşruiyet 'istismar' edilmektedir. Yine aynı tasnifin ortasında duran hibrid rejimlerde seçimlerin sonucu bilinmese de demokrasiye ilişkin ölçüt ve değerlerde önemli sorunlar bulunmaktadır. Tasnifin demokrasiye yakın duran ayağında sorunlu demokrasiler bulunmaktadır ki bu düzenlerde demokratik sisteme ilişkin çoğu özellik olmakla birlikte hukuk devleti, parti sistemi vs. konularda kimi sorunlar bulunmaktadır (Sözen, 2014, s. 67-71). Bu tasnif popülizmin demokrasinin bozulmuş bir formu olduğunu doğrulamakta ama onun faşizm ile ilişkisini olumsuzlamamaktadır. Popülizmin demokrasiye meydan okuduğu açıktır; fakat daha kötüsü, demokrasiyi yıkmasa da popülizmin demokrasiyi işlemez hale getirdiği de açıktır. Popülizmin demokrasiyi yıkması kendi varoluş koşullarını da yok etmesi anlamına gelmektedir (Finchelstein, 2019, s. 24-25). Ancak bu durum, popülizmin (özellikle de sağ popülizmin) faşizmin kimi özelliklerini taşımadığı anlamına gelmemektedir. Örneğin; faşizmdeki liderlik kültürü, popülizmdeki halk ile özdeşleşmiş ve tek başına halkı temsil eden lider figürü olarak kendini gösterir. Yine hem (neo)-faşizm hem sağ popülizm özellikle ekonomik, siyasal, toplumsal krizler sonrasında yükselişe geçen tepkisel hareketlerdir. Yalnız, faşizmin yeni bir insan yaratma hedefi varken, popülizm için 'böylesi' büyük bir amaç bulunmamaktadır. Ayrıca, yukarıda da belirtildiği üzere, popülizmin demokrasi ile müşterekleri vardır, fakat diktatörlük formunda kendisini ortaya koyan faşizm için böyle bir şey söylenemez (Yılmaz, 2021, s. 58-59). Faşizm geniş kapsamlı ve kendi içerisinde tutarlı bir ideoloji olmaktan ziyade (fakat bu onun bir ideoloji olduğu gerçeğini değiştirmez) inanca ve eyleme dayanan bir hareket tarzıdır. Bu anlamda, bir içerikten daha çok bir biçim olarak değerlendirilebilecek olan faşizm, kitleleri etkileyebilmek için propaganda ve eyleme sıklıkla başvurur. Örs'ün kelimeleriyle, "faşizm, çeşitli felsefi akımların ve ideolojilerin kavramlarının bir arada kullanıldığı, eklektik, çoğu kez gerçekleştirilmesi imkânsız ütöpic düşünceleri içeren, kendi içinde çelişkili unsurlar bulunan, rasyonel olmayan bir ideolojidir." (Örs, 2016, s. 484). Faşizmde insan akli ve anlığı göz ardı edilir bunların yerine irade ve ruh konur. Aklin reddi teorinin reddidir (ki faşizm teorik sistemleri iradi eylem önünde engel olarak görür), irade ve ruhun ön plana çıkarılması ise, siyaset ve toplumun sürekli mücadele ve savaş alanları olarak kavranmasının göstergesidir (Neocleous, 2014, s. 32).

B. Brecht, U. Eco, I. Ehrenburg'un faşizmin ortaya çıktığı ülkelerdeki tecrübelerini anlattıkları kitapta da belirttikleri gibi, faşizmde durup düşünmeye, oturup tartışmaya yer yoktur. Savaş ve mücadele, faşizmin en önemli ilkelerindedir ve faşizmde yaşam için mücadele değil, mücadele için yaşam vardır. Faşizm hem bireysel hem de toplumsal hayal kırıklarından yararlanır; böylece hem bireyler hem de toplum bir çeşit ezilmişlik duygusu içinde söz konusu bu ezilmişliğin nedeni olarak gördükleri başka bireylere ve toplumlara karşı düşman olurlar (Brecht, Eco ve Ehrenburg, 2001). Bu özellikler dikkate alındığında, S. Berman'ın da makale başlığı olarak ortaya koyduğu üzere "popülizm faşizm değildir fakat onun bir alameti olabilir." denilebilir. Faşizm kriz içindeki bir demokrasinin sonucu ya da varabileceği olası duraklardan birisi, popülizm ise demokrasideki sorunların bir semptomudur (Berman, 2016, s. 44). Diğer bir deyişle, popülizmi bir semptom olarak değerlendirip önlem almak, krize girmiş bir demokrasinin olası ve en kötü sonuçlarından birisi olarak faşizme karşı bir önlem olarak görülebilir. İzleyen son alt-başlıkta, söz konusu önlem(ler) ilk iki kısımda üzerinde durulan popülizm ve demokrasi ile popülizm ve faşizm ilişkileri bağlamında tartışılacaktır.

4. Popülizmi Önlemek: Militan/Mücadeleci Demokrasi mi, Güçlü Demokrasi mi, Popülizme karşı Popülizm mi?

Popülizmin demokrasi ile ilişkisinin, pratik olarak onun faşizm ile olan ilişkisinden/bağlantısından daha az sorunlu olduğu söylenebilir. Zira birincisine yönelik yapılan eleştiri demokratik eksiklik ve aksaklıklarla ilgiliyken, ikincide söz konusu olan demokrasinin varlığını tehdit eden anti-demokratik noktalar ve uygulamalardır. Hatta denilebilir ki; popülizmin demokrasi ile ilişkisi sorunluysen, faşizm ile olan bağlantısı sorunlu olduğu kadar da tehlikelidir. Faşizm, genellikle hayatın bütün alanlarına el atan 'total'(iter) bir ideoloji olarak kavranırken, K. Loewenstein'a göre herhangi bir felsefesinin olmaması sebebiyle sadece bir "siyasal teknik"tir fakat çok etkili bir tekniktir. Yine de faşist tekniğin amacına ulaşması ancak kendine karşı olanlara (anti-demokratlara) dahi hoşgörü gösteren demokrasi koşullarında ortaya çıkabilir (Loewenstein, 1937a, s. 423) ve J. L. Nancy'nin de belirttiği üzere demokratik prensipler kendileri aleyhine pekala kullanılabilir ve bu amaca yönelik olarak temel haklar saptırılabilir (Nancy, 2010, s. 11). Demokrasinin kendi 'mezar kazıcıları'na böylesi bir olanak vermesini Nazilerin propaganda bakanı J. Goebbels, "demokrasinin en komik şakası, demokratların düşmanlarına demokrasiden kurtulmanın araçlarını sağlamasıdır." diyerek ironik bir şekilde anlatmaktadır. Loewenstein'a göre çözüm demokrasinin militanlaşmasıdır; bu en genel anlamıyla üç stratejiye tekabül eder: yürütme gücüne odaklanmak, olağanüstü yetkiler kullanmak ile ifade hürriyetini, toplantı ve dernek hak ve hürriyetlerini kısıtlamaya yönelik *ad hoc* kanunlar yapmaktır ki böylelikle yasal-anayasal önlemler alınabilecektir (Capoccia, 2013, s. 208). Loewenstein'a göre anayasal devlet akla hitap etmektedir ve insanları duygusal bir şekilde, duyguları kullanarak mobilize etmez. Faşizm ise, yukarıda da belirtildiği üzere, insanların duygularına (özellikle de olumsuz olanlarına) seslenir ve onları bu şekilde hareketlendirir. Diğer bir deyişle, demokrasinin militanlaşması akla dayanan ve hitap eden anayasal devlet ile de ilgilidir (Loewenstein, 1937a, s. 428). Zira anayasal devlet ile sınırlı devlet/hükümet farklı yazılısalar da aynı anlama gelen iki kavramdır; ancak iktidarı/yönetimi hak ve özgürlükler çerçevesinde sınırlayan

metinler gerçek anayasa olarak kabul edilebilir. Bu anlamda, anayasalcılık da demokrasiyi onun sağladığı hürriyetleri kullanarak ortadan kaldırmaya çalışanlardan korumaya yönelik bir araç olarak değerlendirilebilir (Özbudun, 2017, s. 5).

Her ne kadar faşizme karşı demokrasiyi (hatta başka bir şekilde düşünüldüğünde demokrasiye karşı demokrasiyi) korumak için ortaya atılmış bir kavram olsa da militan/mücadeleci demokrasi günümüz aşırı (extremist) hareketlerinden korunmak için de üzerinde tartışılan bir kavramdır. Hatta sağ ve sol aşırılığa karşı nötr olarak kullanılmadığı noktasında eleştiri olsa da kavram Federal Alman Mahkemesi tarafından “demokratik anti-ekstremizm” olarak da adlandırılmaktadır (Müller, 2012b, s. 32-33). Politik alanda ekstremizm denildiğindeyse popülizm ve popülist hareketler; sağ/sol ayrımı, ideolojik farklılık ve ortaya çıktığı yer fark etmeksizin, akla gelen ilk kavram ve olaylardır. Latin Amerika’daki otoriter rejimlerden, Batı Avrupadaki ırkçı hareketlere değin popülizm hem demokrasiyi hem de demokratik siyaseti zorlamakta ve yukarıdaki bahsedilen militan demokrasi tedbirlerinin alınmasını gündeme getirmektedir. Bunlardan kuşkusuz en ağırı ve istenmeyeni siyasal partilerin kapatılmasıdır fakat bunun için de dördü bir ölçüt bulunmaktadır: şiddet kullanımı, nefretin körüklenmesi, partinin yabancı güçlerce kontrol edilmesi ve ulusal kimliğe varoluşsal tehdit oluşturması (Capoccia, 2013, s. 213). Söz konusu bu ölçütlerin hepsinin veya kimilerinin popülist siyasal partiler ve hareketler için söz konusu olabileceği göz önüne alındığında, militan demokrasi tartışması popülizm ve demokrasi arasındaki sorunlu ilişki nedeniyle tekrardan alevlenmiştir denilebilir. Almanda kendisini savunan, kendisi için dövüşen anlamlarında “wehrhafte ya da streitbare demokratie” olarak da anılan militan demokrasi (militant democracy) ya da mücadeleci demokrasi, liberal demokrasinin bir çeşidi olarak nitelenebilir. Liberal demokrasinin militan/mücadeleci yorumunda, demokrasiye ait olan paradokslardan (ki bu anlamda militan demokrasi de aynı paradoksu paylaşmaktadır) olan demokrasi karşıtlarına ifade ve örgütlenme hürriyeti gibi temel haklar sağlanmaz. Böylelikle, anti-demokrat partiler ve hareketler için önleyici (pre-emptive) tedbirler alınmış olur. Militan demokrasiyle ilişkili en önemli paradoks ise burada ortaya çıkar. Eğer söz konusu bu tedbirler (ki parti kapatmadan, seçim barajı koymaya, temel hak ve özgürlükleri kısıtlamadan anti-ekstremist kanunlar çıkarmaya değin pek çok uygulamadan bahsedilebilir) alınırsa eldeki siyasal sistem hala demokrasi olarak nitelendirilebilir mi? (Kaltwasser, 2019, s. 75-79). Bu soru militan demokrasinin başka bir şekilde yorumlanmasıyla birlikte onun yerine güçlü demokrasi gibi farklı kavram ve uygulamaların önerilmesine vesile olmuştur.

Loewenstein gibi “militan demokrasi” kavramını kullanan M. Lerner, ondan farklı sonuçlara ulaşmıştır. Kavramın mucidi, demokrasinin korunmasında yasal ve anayasal kurum ve düzenlemelere güvenirken, Lerner demokrasiyi savunma görevini halkın gücüne, başka bir deyişle, demokratik çoğunluğa bırakmaktadır. Bu yüzden Loewenstein Lerner’i fazla optimist bulmaktadır. Ayrıca, Lerner demokrasi için en büyük tehdidi dizginlenmemiş/denetlenmemiş kapitalizm olarak gösterirken, Loewenstein siyasal alanda ve demokratik idealde durmakta ısrar etmektedir. Hatta Lerner, Avrupa faşizmi ile kapitalizm arasında bir ilişkinin olduğunu söylemektedir. Denilebilir ki; Loewenstein’in militan demokrasisi, onu koruyacak elitlere dayanan katı bir rejimi imlerken, Lerner kendi militan demokrasi anlayışı ile B. Barber’in “güçlü demokrasi” kavramıyla canlandırdığı sistemi tasvir etmiştir: hata yapma olasılığı bulunsa da halka dayanan ve katılımın kitleler üzerindeki

demokratikleştirici 'güçü'ne inanan bir demokrasi anlayışı (Maddox, 2019, s. 493-494). Yine bunun gibi, katı bir militan demokrasi anlayışına ve uygulamalarına alternatif olabilecek yaklaşımlar bulunmaktadır. Örneğin, popülizmi kötü bir şey olarak görmeyen ve sağ popülizmin (yine popülizmin araçlarını kullanarak) sol popülizm ile alt edilebileceğini söyleyen Mouffe'a göre (2019, s. 90), birinci başlık altında Laclau'ya atıfla da belirtildiği üzere, "*halk heterojen talepler arasındaki bir eşdeğerlik zincirinden doğan söylemsel bir inşadır*". Bu yüzden popülizme söylem noktasından yaklaşanlar ya da popülizmi söylem üzerine kurulu bir strateji olarak algılayanlar, onu bir ideoloji ya da siyasal bir rejim olarak değil, zamana ve mekâna göre çeşitli şekiller alabilen bir politika yapma biçimi/stratejisi olarak nitelemektedir (Mouffe, 2019, s. 23). Az önce de belirtildiği üzere; Mouffe, sağ ve sol popülizmler arasında ayrım yapmaktadır ve sağ popülizmi demokrasi 'düşmanı' ve dışlayıcı tanımlarken, sol popülizmi demokrasiyi geri kazanmak ve derinleştirmek için bir fırsat olarak görmektedir. Ona göre, sol popülizm aşırı sol olarak değil, demokrasinin radikalleşmesi aracılığıyla neoliberalizmden kurtulma stratejisi olarak görülmelidir (Mouffe, 2019, s. 35 & 59). Kimileriye, anti-popülizm kavramı ile, popülizmi belli bir politik yöne koymaksızın, popülizmin öne çıkardığı nosyona karşı (ki Avrupa özelinde aşırı milliyetçilik) çıkarak, otomatik ve doğal olmaktan ziyade kurulan, sürdürülen ve savunulan bir pozisyon olarak onunla mücadele etmeyi önermektedir (Moffitt, 2018, s. 13).

Tablo 3: Popülizmle Uğraşmak (Aktörler/Stratejiler/Zamanlama)

Aktörler (Kim Tepki Gösteriyor)	Ulusal: -ana akım siyasal partiler -sivil toplum örgütleri ve toplumsal hareketler -anayasa mahkemeleri/bağımsız kurumlar -medya
	Uluslararası: -ulus-ötesi sivil toplum kuruluşları -uluslararası siyasal parti birlikleri -yabancı hükümetler -ulus-üstü örgütler
Stratejiler	-militanlık – katma/dahil etme -tasfiye – eğitim
Zamanlama (Ne Zaman)	-militan demokrasi başarısız olduğunda -popülist hareketler bir tehlike olarak görülmediğinde

Kaynak: Kaltwasser ve Taggart (2016)'dan derlenmiştir.

Yukarıdaki tablo, özellikle iktidara geldiğinde popülizm ile 'uğraşmada' ya da mücadelede başvurulan aktörleri, stratejileri ve zamanlamayı göstermektedir. Tabloda sayılanlardan da anlaşılacağı üzere, iktidardaki popülizm Avrupa özelinde düşünülmüştür zira uluslararası parti birlikleri gibi oluşumlar Avrupa Birliği'ne özgüdür. Zamanlama ise popülizmin iktidara geliş zamanını militan demokrasinin başarısızlığına ya da onun sisteme yönelik bir tehdit olarak görülmemesine göndermede bulunmaktadır. Capoccia'nın dörtlü stratejisi ise; militanlık (aşırılık yanlısı aktörlerin sivil ve siyasal haklarını kısıtlamak), katma/dahil etme (yarı-sadık politik aktörleri tam sadakate teşvik etme), tasfiye (anti-demokrat faaliyetlerin başındakileri takibata

almak) ve demokrasinin değerlerini eğitim yoluyla yaymaktır. (Kaltwasser ve Taggart, 2016, s. 206-211). Demokrasiyi savunmanın anti-demokratları alt etmekten ziyade onları sisteme ya da siyasal topluluğa dahil etmekten geçtiğini söyleyen A. S. Kirshner de militan demokrat müdahale için katılım, sınırlı müdahale ve demokratik sorumluluk üzere üç ölçüt/ilke önermektedir. Katılım ilkesi, anti-demokratlar da dahil olmak üzere karar alma mekanizmalarına eşit katılım hakkı anlamına gelirken, sınırlı müdahale siyasal kısıtlamaların ne zaman kabul edilebilir olduğuyla ilgili bir ölçüttür. Katılım hakkına müdahale, anti-demokratik ilkeler izlendiğinde ya da onların peşinde koşulduğunda değil, gerçekleşme olasılıklarının ortaya çıktığında uygulanmalıdır. Demokratik sorumluluk ise, demokrasiyi koruma ya da savunma çabaları ile bunların demokrasiye verebileceği olası zararlar arasındaki dengeyi gözetme ölçütüdür (Kirshner, 2017, s. 28 ve 34-35).

Gerçekten de popülizmin nasıl kavrandığı önemlidir zira popülizmi temsili demokrasinin sorunlarını ortaya koyan düzeltici bir 'parodi' olarak ele almak ve onun üstünde olumlu olumsuz özelliklerinin olduğunu söylemek ile popülizmi liberal demokrasiyle 'kanlı-bıçaklı' görmek farklı yöntemlere açılmaktadır. Birincisi, "demokratik olmayan bir liberalizme, liberal olmayan demokratik bir yanıt" (Mudde, 2015) olarak popülizmi 'yumuşatma' ve genelleştirme olarak değerlendirilebilirken, ikincisi popülizmi açıkça demokrasi düşmanı olarak tanımlamaktadır. Birincisinin güçlü demokrasi gibi Lerner'ci bir militanlığa sahip olacağı söylenebilirken, ikincisi Loewenstein'ci bir militanlık sergileyecektir ki bu kavrayışta popülizm monist, moralist ve anti-plüralist bir siyasal akıl olarak görülecek ve popülizm demokrasinin 'düşmanı' olarak nitelenecektir (Stavrakakis & Jäger, 2017, s. 6-7). Hatta Loewenstein bu hususta demokrasiyi 'disiplinli' bir şekilde korumaktan ve tam adı konulacaksa "otoriter demokrasi" teriminden çekinmemek gerektiğini belirtmektedir (Loewenstein, 1937b, s. 657). Keza bir söylem ve strateji olarak belirlediğinde, popülizmin yine temel haklarda yasal bir sınırlamaya gidilerek önünün alınması tercih edilebilecektir. Arditi'nin de vurguladığı gibi, bir temsil tarzı, demokrasinin bir semptomu ve demokrasinin görünmeyen yüzü olarak popülizmin demokrasi ile üç istikametli bir ilişkisi bulunmaktadır. Bu ilişki, demokrasiye ve demokratik ilkelere zarar vermeyen tarzda "dostça bir ziyaret" olabileceği gibi "baş belası bir mevcudiyet" olarak da tezahür edebilir. Yazarın ifadesiyle, "popülizm demokrasinin sınırları içinde kalabileceği gibi, bu sınırlarla çatışmaya girerek, kendi bildiklerini okudukları bir noktaya da ulaşabilir." (Arditi, 2010, s. 114). Popülizm demokratik düzenleri kullanmaktadır (dostça bir ziyaret) zira demokratik düzenlerdeki temel hakları kullanarak iktidara gelmekte, iktidar olduktan sonraysa söz konusu haklara zarar vermekte ve kullanılmasını güçlendirmektedir (baş belası bir mevcudiyet). Çalışmanın önceki kısımlarında da vurgulandığı gibi, popülizm demokratik değerleri ve uygulamaları tahrif etmektedir. Örneğin, popülizm ve popülist hareketler kendilerini halkın tek ve gerçek temsilci görmeleri, toplumu sürekli kamplaşmaya itmeleri, siyaseti kalıcı bir savaşım alanı olarak tanımlamaları gibi özellikleriyle açıkça çoğulculuğa, azınlık haklarına, hoşgörüyeye, uzlaşmaya ve insan haklarına karşıdır ve bu değerlere zarar vermektedir. Bunun en önemli sebebi, popülizmin faşizm ile olan bağlantısıdır.

Popülizm; kendi başına iyi ya da kötü olmaktan ziyade, demokrasi sınırlarında kaldığı müddetçe bir temsil tarzı ya da (uyarıcı) bir semptom olarak görülebilir fakat faşizme ve faşizan yöntemlere meylettiğinde popülizmin yıkıcılık sınırını aştığı söylenebilir. Diğer bir deyişle, popülizm ile militan demokrasi arasındaki ilişkinin niteliğini kavramın demokrasi ile ‘sorunları’ kadar (ve hatta ondan daha çok) faşizm ile olan bağları belirlemektedir. Tanım aralığı olarak demokrasi ve faşizm arasında bir yerlere konumlanan popülizmin faşizme meyletmesi ya da yakınlaşması, onu militan ya da mücadeleci demokrasinin konusu yapmaktadır. Popülizmin insan haklarını ihlal etmesi gerçeğinin yanında, faşizme yakınlaşmasıysa; temsili demokrasinin tıkanıklıkları/sorunları ile hem kapitalizmin hem de liberal demokrasinin tekrarlayan krizleri sebebiyle her zaman mümkündür. Zira popülizm de, faşizm gibi, söz konusu problemlere gösterilen bir tepki mahiyetinde ortaya çıkabilmektedir (Öztürk, 2020, s. 205). Nihayetinde popülizme yaklaşımları ve onunla mücadeleyi, onları ele alış biçimi belirleyebileceği gibi dönemin ruhu ve durumu da göz önünde bulundurulması gereken önemli bir etkidir. Denilebilir ki, 21. yüzyıl demokratik rejimlerin niceliği ve niteliği bakımından, 20. yüzyıldan daha iyi bir yerde değildir, bu yüzden popülizme karşı militan ya da mücadeleci demokrasi uygulamalarının meşruiyet zemini bir önceki yüzyıla göre de daha güçlüdür. Değinilen bütün bu hususlarla ilgili olarak meselenin; gelinen çağın insan hakları anlayışı ile ona uygun bir siyasal rejimin varlığını birbirlerini dışlamadan ve birbirlerine zarar vermeden temin edebilmek ve demokrasinin işleyişine yukarıda bahsedilen ölçütler/sınırlar dışında çok da karışmadan demokrasiyi güçlendirebilmek olduğu belirtilebilir.

5. Sonuç Yerine

Popülizm; demokrasi ve faşizm gibi birbirinin zıttı iki kavramı bir arada düşünme ‘imkânı’ vermesinin yanında hem demokrasi hem de faşizm ile sorunlu ilişkileri olan tartışmalı bir kavramdır. Dahası, çalışma boyunca vurgulandığı üzere, popülizmin faşizm ile tarihsel ve düşünsel bağ(lantı)ları bulunmaktadır. Bu anlamda, popülizmin demokrasi ile ilişkisi sorunluyken, faşizm ile olan bağlantısının sorunlu olduğu kadar ‘tehlikeli’ de olduğu söylenebilir. Militan ya da mücadeleci demokrasi kavramı bu noktada devreye girmektedir; zira anayasal rejimlerin demokrasilerini koruma hakları bulunmaktadır, fakat aynı zamanda demokrasinin en önemli varlık koşullarından olan siyasal çoğulculuğun da zarar görmemesi gerekmektedir. Dolayısıyla, militan demokrasinin pratik boyutu üzerine olan değerlendirmeler popülizmin kendisiyle birlikte demokrasi ve faşizm ile olan ilişkisine yönelik kuramsal tartışmalarla yakından ilgilidir. Denilebilir ki; birbiriyle çatışmalı/uzlaşmaz bir ilişkiye sahip olan popülizm ve demokrasi, popülizmin demokratik sınırlar içerisinde kalıp faşizme kaymadığı durumda (‘dostça bir ziyaret’), temsili liberal demokratik düzenlerde ne birbirleriyle ne de birbirleri olmadan yapabilmektedir. Popülizmin faşizme yönelmeye başladığı durumdaysa (‘baş belası bir mevcudiyet’) tehlike altında olan ya da artık ortada bulunmayan bir demokrasi söz konusudur. Demokrasi savunusu, popülizmin siyasal sistemlere ve işleyişe zararlarını ön plana çıkarırken, popülizmin ve popülistlerin en çok yararlandığı şey, temsili demokrasinin aksaklık ve eksikliklerinin neden olduğu hayal kırıklıklarıdır. Bu hayal kırıklıklarının pek çoğunun, temsili demokrasinin arızalarıyla birlikte var-olan demokrasi (minimalist) ile ideal demokrasi (maksimalist) tanımları arasındaki

uçurumdan ortaya çıktığı söylenebilir. Bundan dolayı, popülizm ile demokrasi arasındaki ilişkiyi ele alırken, maksimalist özelliklere vurgu yapmak bu iki kavram arasında belirgin bir ayrım yapmayı da mümkün kılmaktadır çünkü minimal demokrasi tanımları ile popülizm arasındaki sınır çizgisi siliktir. Çalışmada belirtildiği gibi, popülizmin faşizm ile olan soykütüksel 'ünsiyeti' de onun genelde yönetim ve özeldemokrasi ya da demokratik yönetim ile olan ilişkisini de şüpheli hale getirmektedir. Yine de popülizmin faşizme meylettiği anda ve faşizan pratikleri uyguladığında, durumun artık 'dostça' olmadığı, mevcudiyetininse tehlikeli olduğu açıktır ki bu noktada tedbirler militan demokrasinin katı Loewenstein'ci anlayışıyla uyumludur. Demokratik sistemi ve onun olanaklarını kullanarak demokrasiyi yıkmaya çalışan anti-demokratik kişi ve kurumlara karşı militan demokrasi kavramını ortaya atan düşünür, demokratik rejimlerde ön plana çıkan kimi hak ve hürriyetlerin yasal yollarla kısıtlanması gerektiğini belirtmektedir. Militan demokrasi kavramından yola çıkan ama onun daha 'yumuşak' bir versiyonunu öneren Lerner ise, önlemlerin halk tarafından alınması gerektiğini belirterek demokrasinin çaresini daha fazla demokrasi olarak ortaya koyup katılımın demokratikleştirici etkisine güvenen güçlü demokrasi kavramını da önden haber vermiştir. Diğer bir deyişle; Lerner'ci militan demokrasi anlayışı zamanla gelişecek bir demokrasi kültürüne, Loewenstein'nin militan demokrasisi ise, onu koruyacak elitlere dayanan katı bir rejime dayanmaktadır. Dolayısıyla, Lerner'in militan demokrasisinin halka dayanan ve katılımın kitleler üzerindeki demokratikleştirici gücüne inanan bir demokrasi anlayışını temsil etmekte olduğu belirtilebilir.

Popülizmi faşizmle ilişkilendirirken, onu faşizmden ayıran noktaların da olduğu unutulmamalıdır. Söz konusu noktaların aslında popülizmin demokrasiyle ilişkisinden ortaya çıktığı söylenebilir. Çünkü popülizmin diktatörlüğü fiilen reddeden, anti-liberal de olsa seçimli demokrasi anlayışı, zayıf da olsa bir hukukun üstünlüğü ve erkler ayrılığı fikri, gönülsüz de olsa siyasal rekabetten yana olması bu ilişkinin önemli sonuçlarından ya da getirilerindedir. Farklı bir anlatımla, popülizmin demokrasiyle bağlantısının koptuğu noktada faşizm tehlikesi belirmektedir. Bir siyaset tarzı, stratejisinden seyrek-merkezli bir ideoloji olarak nitelendirilmeye, bir fikir(ler) seti olmaktan bir söylem olarak değerlendirilmeye popülizme yaklaşımlar çeşitlidir. Bununla birlikte, popülizm ile demokrasi ilişkisine yönelik ikili bir ayırmadan bahsedilebilir: Kimi yazarlar, popülizmi temsili demokrasinin zayıf yönlerini ortaya seren bir 'parodi' olarak kavrayıp onu 'yararlı' bulurken; kimi yazarlar da popülizmi demokrasiye düşman bir düşünce ve uygulama olarak görmekte, çeşitli önlemler alarak onunla mücadele edilmesi gerektiğini vurgulamaktadır. Anılan bu mücadelede aktörler, stratejiler ve zamanlamanın meşruiyeti çok önemlidir zira militan demokrasinin en önemli sorunu ya da 'açmazı', demokrasiyi savunma mücadelesinde ona zarar verme olasılığıdır.

Popülizme karşı eylem ya da önlem, temelde fazla demokrasinin liberalizme, fazla liberalizmin demokrasiye zarar verdiği fikriyle ilişkili olan militan demokrasi ve güçlü demokrasi ile sınırlı değildir; popülizmin ele aldığı konular karşısında zıt/karşıt bir duruş sergileyen anti-popülizm ve sağ popülizme karşı demokrasiyi radikalleştirmek yoluyla neoliberalizme mücadele edilebileceğini söyleyen sol popülizm diğer seçeneklerdir. Fakat popülizmin demokrasiye karşı bir tehdit olarak algılandığı ve görüldüğü durum ve zamanlarda yine popülist araçlara başvurma fikri de militan demokrasi ve onun uygulamaları kadar tartışmaya açıktır. Sonuç olarak, popülizmin nasıl

kavrandığı ve tanımlandığı, kavramın demokrasinin yanındaki ve karşısındaki konumunu da ortaya çıkardığı gibi onunla olan, demokratik araçlar ve sınırlarla kayıtlı demokratik mücadeleyi de biçimlendirmektedir. Bununla birlikte, söz konusu ilişki ve müdahalelere etki eden diğer bir önemli etmen ise döneme ilişkin siyasal toplu durumdur. Denilebilir ki; demokrasinin günümüz performansına bakıldığında, 21. yüzyıl dünyası, 20. yüzyılın ikinci yarısından sonra demokrasi ve demokratik rejimlere ilişkin ortaya çıkan iyimserliği paylaşmamakta, bu da onların anti-demokratik ve aşırılık yanlısı hareketlere karşı korunmasına yönelik demokrasi adına olan ve yine demokrasiye kayıtlı hassasiyeti artırmaktadır.

Kaynakça

- Aleskerov, F., Ersel, H. ve Sabuncu, Y. (1999). *Seçimden Koalisyona Siyasal Karar Alma*. İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.
- Arditi, B. (2010). *Liberalizmin Kıyılarında Siyaset: Farklılık, Popülizm, Devrim, Ajitasyon*. (E. Ayhan, Çev.). İstanbul: Metis Yayınları.
- Barber, B. (1995). *Güçlü Demokrasi: Yeni Bir Çağ İçin Katılımcı Siyaset*. (M. Beşikçi, Çev.). İstanbul: Ayrıntı Yayınları.
- Beetham, D. ve Boyle, K. (1998). *Demokrasinin Temelleri*. (V. Bıçak, Çev.). Ankara: Liberte Yayınları.
- Berman, S. (2016). Populism is not fascism, but it could be a harbinger. *Foreign Affairs*, 95(6), 39-44.
- B. Brecht, U. Eco ve I. Ehrenburg. (2001). *Faşizm yazıları*. (S. Özbudun, Çev.). Ankara: Ütopya Yayınevi.
- Capoccia, G. (2013). Militant democracy: The institutional bases of democratic self-preservation, *The Annual Review of Law and Social Science*, 9, 207-226. Doi: doi.org/10.1146/annurev-lawsocsci-102.612.134020
- Cunningham, F. (2002). *Theories of Democracy: A Critical Introduction*, London: Routledge.
- Eatwell, R. (2015). 'Kapsayıcı Faşizm'in Doğası: 'Faşist Minimum' ve 'Faşist Kalıp'. C. Iordachi (Ed.), *Karşılaştırmalı Faşizm Çalışmaları* içinde (ss. 221-263). İstanbul: İletişim Yayınları.
- Finchelstein, F. (2019). *Faşizmden popülizme*. (A. Karatay, Çev.). İstanbul: İletişim Yayınları.
- Griffin, R. (2014). *Faşizmin Doğası*. (A. Selman, Çev.). İstanbul: İletişim Yayınları.
- Griffin, R. (2015). Kültürün Önceliği: Faşizm Çalışmalarında Hâlihazırda Gelişmekte (ya da İmal Edilmekte) Olan Uzlaş. C. Iordachi (Ed.), *Karşılaştırmalı Faşizm Çalışmaları* içinde (ss. 209-219). İstanbul: İletişim Yayınları.
- Ionescu, G. ve Gellner, E. (1969). Introduction. Ionescu, G. ve Gellner, E. (Ed.), *Populism: Its Meanings and National Characteristics* içinde (ss. 1-5). Hertfordshire: The Garden City Press.
- Kirshner, A. S. (2017). *Militan demokrasi*. (F. B. Aydar, Çev.). İstanbul: İş Bankası Kültür Yayınları.
- Kaltwasser, C. R. (2013). The Responses of Populism to Dahl's Democratic Dilemmas. *Political Studies*, 62(3) 1-18. Doi: doi.org/10.1111/1467-9248.12038
- Kaltwasser, C. R. & Taggart, P. (2016). Dealing with populists in government: a framework for analysis. *Democratization*, 23(2), 201-220. Doi: doi.org/10.1080/13510.347.2015.1058785
- Kaltwasser, C. R. (2019). Militant democracy versus populism. A. Malkopoulou & A. S. Kirshner (Ed.), *Militant Democracy and its Critics: Populism, Parties, Extremism* içinde (ss. 72-91). Edinburgh: Edinburgh University Press.
- Karadut, İ. C. (2015). *21. Yüzyıl'da Ulus-Ötesi Demokrasi: Köken, Kapsam, Biçim ve Kısıtlılıklar*. [Yayımlanmamış Doktora Tezi]. Akdeniz Üniversitesi SBE, Antalya.

- Karadut, İ.C. (2022). Demokrasi ve Faşizm Arasında: Popülizmi Konumlandırarak Tanımlama. Ş. Karabulut (Ed.), *Siyaset Bilimi ve Kamu Yönetimi Konularının Akademik Yansımaları* içinde (ss. 169-177). Bursa: Ekin Yayınları.
- Koroğlu Kıvrak, E. (2020). Farklı popülizm yaklaşımları üzerine bir değerlendirme, *Pamukkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 39, 73-87. Doi: doi.org/10.30794/pausbed.671432
- Laclau, E. (2007). *Popülist Akıl Üstüne*. (N. B. Çelik, Çev.). Ankara: Epos Yayınları.
- Laclau, E. (2011). Popülizm: Bir Ad Ne İçerir?. (H. Özen, Çev.). *Atılım Sosyal Bilimler Dergisi*, 1(1), 135-146.
- Loewenstein, K. (1937a). Militant democracy and the fundamental rights I. *The American Political Science Review*, 31(3), 417-432. Doi: doi.org/10.2307/1948164
- Loewenstein, K. (1937b). Militant democracy and the fundamental rights II. *The American Political Science Review*, 31(4), 638-658. Doi: doi.org/10.2307/1948103
- Maddox, G. (2019). Karl Loewenstein, Max Lerner, and militant democracy: an appeal to 'strong democracy'. *Australian Journal of Political Science*, 54(4), 490-504. Doi: doi.org/10.1080/10361.146.2019.1604943
- Mann, M. (2015a). Faşistler. C. Iordachi (Ed.), *Karşılaştırmalı Faşizm Çalışmaları* içinde (ss. 301-347). İstanbul: İletişim Yayınları.
- Mann, M. (2015b). *Faşistler*. (U. Bayraktar, Çev.). İstanbul: İletişim Yayınları.
- Moffitt, B. (2018). The populism/Anti-populism divide in Western Europe. *Democratic Theory*, 5(2), 1-16. Doi: doi.org/10.3167/dt.2018.050202
- Mouffe, C. (2002). *Demokratik Paradoks*. (A. C. Aşkın, çev). Ankara: Epos Yayınları.
- Mouffe, C. (2010). *Siyasal Üzerine*. (M. Ratip, çev). İstanbul: İletişim Yayınları.
- Mouffe, C. (2019). *Sol Popülizm*. (A. Yanık, çev). İstanbul: İletişim Yayınları.
- Mudde, C. (2015). The Problem with Populism. *Guardian*. Erişim Adresi: <https://www.theguardian.com/commentisfree/2015/feb/17/problem-populism-syriza-podemos-dark-side-europe> (24.07.2022)
- Müller, J-W. (2012a). Militant democracy. M. Rosenfeld & A. Sajó (Ed.) *The Oxford Handbook of Comparative Constitutional Law* içinde (ss. 1117-1130). Oxford University Press, Oxford.
- Müller, J-W. (2012b). *Anayasal Yurtseverlik*. (A. E. Zeybekoğlu, Çev.). Ankara: Dost Kitabevi.
- Müller, J-W. (2018b). *Popülizm Nedir?*. (O. Yıldız, Çev.). İstanbul: İletişim Yayınları.
- Nancy, J-L. (2010). *The Truth of Democracy*. (P-A. Brault ve M. Naas, Çev.). New York: Fordham University Press.
- Neocleous, M. (2014). *Faşizm*. (D. B. Kılınç, Çev.). Ankara: Nota Bene Yayınları.
- Norris, P. (2020). Measuring Populism Worldwide. *Party Politics*, 26(6), 697-717. Doi: doi.org/10.1177/135.406.8820927686
- Orhan, S. (2019). Popülizm, Liberal Demokrasi ve Faşizm Denklemi. *Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, 68(4), 795-840. Doi: doi.org/10.33629/auhfd.721387
- Örs, B. H. (2016). Faşizm: Modernitenin Karanlık Yüzü. B. H. Örs (Ed.), *19. Yüzyıldan 20. Yüzyıla Modern Siyasal İdeolojiler* içinde (ss. 477-514). İstanbul: Bilgi Üniversitesi Yayınları.
- Öztürk, A. (2020). Popülizmin İdeolojik Matrisi. *Uluslararası Medeniyet Çalışmaları Dergisi*, 10(2), 199-210.
- Özbudun, E. (2017). *Anayasalcılık ve Demokrasi*. İstanbul: Bilgi Üniversitesi Yayınları.
- Paxton, R. O. (2014). *Faşizmin Anatomisi*. (H. Atay ve H. V. Atay, Çev.). İstanbul: İletişim Yayınları.
- Payne, S. G. (2015). Faşizm: Taslak Bir Tanım. C. Iordachi (Ed.), *Karşılaştırmalı Faşizm Çalışmaları* içinde (ss. 161-186). İstanbul: İletişim Yayınları.

- Sartori, G. (2014). *Demokrasi Teorisine Geri Dönüş*. (T. Karamustafaoğlu ve M. Turhan, Çev.). İstanbul: Sentez Yayıncılık.
- Sor, F. (2023). Metaphysics in History: Notes on the Origins of Authoritarianism and Populism. *History and Theory*, 62(2), 225-250. Doi: doi.org/10.1111/hith.12296
- Sözen, Y. (2014). Siyasi rejimler: Demokrasiler ve diğer sistemler. S. Sayarı ve H. D. Bilgin (Ed.) *Karşılaştırmalı siyaset: Temel konular ve yaklaşımlar* içinde (ss. 45-74). İstanbul: Bilgi Üniversitesi Yayınları.
- Stavrakakis, Y. & Jäger, A. (2017). Accomplishments and limitations of the ‘new’ mainstream in contemporary populism studies. *European Journal of Social Theory*, 20(10), 1-19. Doi: doi.org/10.1177/136.843.1017723337
- Sternhell, Z., Sznajder, M. ve Asheri, M. (2012). *Faşist İdeolojinin Doğuşu*. (Ş. Çiltaş, Çev.). İstanbul, Ayrıntı Yayınları.
- Taggart, P. (2004). *Popülizm*, (B. Yıldırım, Çev.). İstanbul: Bilgi Üniversitesi Yayınları.
- Uslu, C. (2021). Bir İdeoloji Olarak Popülizm. *Anemon Muş Alparslan Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 9(1), 217-230. Doi: dx.doi.org/10.18506/anemon.775626
- Wiles, P. (1969). A Syndrome, Not a Doctrine: Some Elementary Theses on Populism. Ionescu, G. ve Gellner, E. (Ed.), *Populism: Its Meanings and National Characteristics* içinde (ss. 166-179). Hertfordshire: The Garden City Press.
- Yılmaz, A. G. (2019). Popülizm-demokrasi ilişkisi: Latin Amerika'dan örnekler. *Uluslararası Siyaset Bilimi ve Kentsel Araştırmalar Dergisi*, 7(2), 428-444. Doi: doi.org/10.14782/ipsus.623238
- Yılmaz, Ö. (2021). Sağ popülizm ve faşizm: Bir karşılaştırma denemesi. *İstanbul Kent Üniversitesi İnsan ve Toplum Bilimleri Dergisi*, 2(2), 51-68.
- Militant Democracy Concept Regarding the Discord Between Democracy and Populism

Militant Democracy Concept Regarding the Discord between Democracy and Populism

İsmail Cem KARADUT*

The state apparatus that started to be ruled by the masses and based upon popular will became liberal and more democratic in terms of participation in the 19th century. According to Macpherson, the extended comprehension of right to vote resulted in the democratization of liberal states, and the embracement of liberal values such as market economy and representative government ended up with the liberalization of democratic regimes that led to the birth of the term liberal democracy. It can be said that while leaving the rule to the people dominant classes got their privileges refined and defined as fundamental rights for all in the constitutions that are hard to change compared to regular laws. During the interwar period fascism rose and liberal 'gains' in question were lost, and constitutional democracies turned into dictatorships which triggered the most destructive war in the world. After doing away with the common enemy fascism, liberal democracies and socialist regimes split the world so to speak, and democracy began to rise again. Approximately in the same period after the World War II, populism as we know it appeared in the 1950's Latin America which relatively stayed away from the war, complaining about weakness and functioning/misfunctioning parts of democracy. It can be assumed that both fascism and populism (that is equal to post-fascism, according to F. Finchelstein) exploited liberal rights and freedoms as democracy's Achilles heel. In 1937 the concept militant democracy was put forward by K. Loewenstein to save democracies from fascism, after 30 years a group of academicians gathered at the London School of Economics to identify and diagnose the populism ghost. In the beginning of the book that was the product of the gathering and edited by G. Ionescu and Gellner is an interesting and definitive paragraph as follows (1969: 1):

“A spectre is haunting the world – populism. A decade ago, when the new nations were emerging into independence, the question that was asked was – how many will go Communist? Today, this question, so plausible then, sounds a little out of date. In as far as the rulers of new states embrace an ideology, it tends more often to have a populist character. And populism is not an outlook restricted to the new nations. In the Communist world, strong currents seemed to move in a

* Dumlupınar Üniversitesi, Kütahya, Türkiye, E-Posta: ismail.karadut@dpu.edu.tr, ORCID: 0000-0003-0049-5317

populist direction. And in the anxious or agonizing re-examination which has gripped several developed liberal societies of late, populist themes are prominent.”

After more than 50 years, populism does not seem to be out of date, and the same applies to democracy as well. This is because of the fact democracy and populism are as arguable concept as they are irreconcilable but related. Even the argument that there is a conflict between these two concepts is arguable, for according to other scholars' view populism assume a cautionary role in strengthening democracy. Action or caution against populism is not restricted to militant democracy which is based upon the idea that too much liberalism do harm to democracy, and too much democracy is not good for liberalism; anti-populism that offers a counter-position to the issues that populist movements focus on, and left wing populism against right wing populism that claims to radicalize democracy to cope with neoliberalism although the idea that getting over populism with the same means as it uses is open to argument like other discussions about militant democracy and its tools and applications. As it is emphasized throughout the work, populism's linkage and genealogical connection to fascism casts a shadow on its relationship with governing in general and democratic government. It is clear that populism cannot be taken as populism as soon as it tends to show features belonging to fascism and to resort to the fascist means, and in this situation actions and cautions appear out of Loewenstein's rigid notion of militant democracy. The thinker who put forward the militant democracy concept against anti-democrats trying to destruct democracies with tools and means that democratic regimes provide, points out that some rights and freedoms could be curtailed by legal ways in defense of democracy. In the same vein, Lerner favors the idea that democracy should be protected, but he suggests a 'soft' version of militant democracy that is dependent upon democratizing effect of participation on people (the precursor to the term "strong democracy), and offers more democracy as a cure for democratic illnesses. It could be assumed that Lerner's concept of militant democracy is based upon a democratic culture that can be developed over time.

Finally, how populism is conceived and defined shapes its position in the face democracy as well as the democratic tools and the struggle against it within democratic rules. In addition, another factor that determines the relations and interventions mentioned above is political conjuncture of the historical era. It can be said that the 21st century's world does not have the same optimism about democracy and democratic regimes that emerged after the second half of 20th century, and with this the sensitiveness to protecting democracy within the borders of and in the name of democracy against anti-democratic and extremist movements has increased. In the first section of this work, the relationship between democracy and populism is examined, and then in the second part the connection between fascism and populism is argued with regard to general features of fascism. In the third and the last part, the militant democracy concept is critically analyzed through fascist tendencies in populism and threats against democracies from within (anti-democratic leaders, movements, parties etc.) by considering relevant discussions.